

ROSTA.

A KULTÚRPOLITIKUS.

Nem az élők, hanem a holtak azok, kik döntő szerepet játszanak egy nép életében, s ezek a nép moráljának és magatartása öntudatlan indító okainak a létrehozói. (Le Bon, *Lois psychologiques de l'évolution des peuples*. Paris, 1904, 175. l.)

Kultúrpolitikája két főirányban nyilatkozott meg: célkitűzéseiben és azok megvalósításában. Magyarországon új ideológiát teremtett, amelynek a *neonacionalizmus* nevet adta. Haladó konzervatizmusa reálításokon épül föl. Ez az adottság mindenekelőtt a megcsönkített Magyarország. A trianoni béke kiragadta a fegyvert a magyar nemzet kezéből, amely eddig a napnyugati kultúra védelméért örökös harcban állott. Hogy a magyar nép a világtörténelem lényegesen megváltozott követelményeinek megfelelően világtörténelmi küldetésének továbbra is eleget teheszen, a harcot a szellem fegyvereivel kell tovább folytatnia. Klebelsberg nemzeti aktivitásának eszméje tehát a magyarság élni akarásában nyilatkozik.

Kultúrprogrammja kettős cél felé törekedett. Egyfelől az új nemzedékek teljesítőképessége az aktivitás jegyében fokozódjék. E célból a népművelődés általános, benső és elmélyülő legyen. Másfelől azonban párosuljon az akaraterő a nagyobb tudás hatalmával. Ennek elérésére kiképzendő egy kiválasztott magasabb intelligensosztály, amely eredményesen állhasson a nemzeti munka élére.

A mai demokratikus kor életstílusához alkalmazkodva Klebelsberg gróf módszere oda irányult, hogy az alkotó erő minden teljesítményét a nagy tömegek helyesen fölfogott törekvéseitől tegye nagy mértékben függővé. Alkotó munkásságának ez a ritka őszinte módszere kiemelkedő publicistává avatta, aki épen azért menekült a nagy nyilvánossághoz, hogy céljait és terveit, szellemi koncepcióit az egész világ szemeláttára érlelje ki s megvalósulásukat *cum testimonio populi* érje el.

*

Nemcsak alkotásaiban él tovább, hanem írásaiban is. Ezekből szinte jobban lehet őt megismerni, mint tetteiből. Ha Klebelsberg nem lett volna alkotó politikus, hanem csak erős intuícióval és kiművelt tudással megáldott iránytmutató, akkor is maradandót hagyott volna maga után abban az őt kötetben, melynek cikkei eredetileg jórészt mint hirlapi vezércikkek láttak a napi sajtóban napvilágot.

Az első kötet az 1916-tól 1926-ig terjedő decenniumban elhangzott beszédeit, megírt cikkeit és benyújtott törvényjavaslatait adja. S legyen bár e kötetnek a tartalma roppant heterogén és dithirambikus, mégis egyetlen életcél és életideál szolgálatában áll. Akár a berlini vagy római egyetem aulájában beszél, akár a kecskeméti vagy szegedi tanyákon, akár a Balaton mellett vagy a nemzetgyűlésen, mindenütt a magyar műveltség megmentését és felvirágoztatását kívánja szolgálni, „mert ha idegen hangzású nevet viselő magyarnak szabad valamiben különböznie a többi magyartól, ez a különbség csak abban állhat, hogy a szenvedő hazát, ha lehet, még jobban szeresse“. (VII. l.) Ebben a legvaskosabb kötetben alkotó kultúrpolitikájának szerves programját igyekezett fölállítani.

Mert úgy találja, hogy az a szent terület, amelyet mi hazánknak nevezünk, Európa belvárosában fekszik, és ha a magyarság csak egy kisebb műveltségű állam zsupfedeles házikójában akarna élni, akkor ennek számára nagyon korán túlságosan drágává válnék Európának ebben a cityjében a házhely, és lebontanák zsupfedeles hajlékunkat, s szerencsésebb nemzetek emelnének helyébe modern palotát.

Második kötete a *Neonacionalizmus* felírást viseli homlokán. Példátlan sikere van. 1928-ban rövid időn belül két kiadást ér. Benne Klebelsberg a magyart tragikus népnek, a katasztrófák nemzetének látja, amelynek életében mindig egy nagy nemzeti szerencsétlenség idézi elő a fordulót. Mi sem mutatja azonban a magyarság elpusztíthatatlan, hatalmas értékét, mint örökös újraélése, az a nagy nemzeti reintegráció, amelynek a magyarság olthatatlan nacionalizmusa a motorikus ereje.

Most ismét új magyar típus van kialakulóban. E munkás magyarokat a keleti álmodozás, a könnyen lankadás, az erélytelen beletörődés helyett a munka pragmatizmusa hívatott egybekapcsolni, mert a politikai rendszereket nem elvi megokolások, hanem gyakorlati eredmények igazolják.

1929. évi cikksorozatgyűjteménye a *Küzdelmek könyve* címet viseli. Magyarország kormányzójának ajánlja, és az is írt hozzá előszót. A kulturális gondolatért folytatott küzdelmének tükre ez a kötet. Azért küzd, hogy a nemzet minél szélesebb rétegeit hassa át a végzetszerű meggyőződés, hogy lenni vagy nem lenni és művelődni, nálunk teljesen egyértelmű. Küzdelmeiben győtri a történelmi felelősség tudata, kínozza a gondolat, hogy ha nem lenne elég szuggesztív ereje a közvélemény meggyőzéséhez a kultúra érdekében hozott áldozatok szükségességéről, ez a nemzet lassú elsorvadásához vezetne...

Jöjjetek harmincas évek! Ez Klebelsberg negyedik kötetének a címe. Mintha ebben is a múlt század nagy reformereit akarta volna követni. Az 1930. esztendő nagy memento neki. 1830-ban lépett Széchenyi István a monumentális agitáció terére és vezette be az 1830-as és 1840-es évek gazdasági, kulturális és szociális föllendülését. Klebelsberg is sóvárgó reménységgel fordul a jövő felé és várja a harmincas éveket, „amelyek lefátyolozva közelednek, de a fátyolon át minthogyha a sors mosolyát ismerhetnök fel”. (22. l.) Bár próféta szólt volna belőle...

*

Klebelsbergnek is íróvá kellett lennie, mert épen a reformkorból előtte volt a példa, hogy annak valamennyi vezető politikusa tollforgató volt. A XIX. század harmadik harmadának anyagi föllendülését is a szellemi ébredés előzte meg:

Hazafias remények, gondolatok és javítások szuggerálását várja a nemzet a harmincas évek küszöbén mindazoktól, akiket jellemük és tudásuk jobb- vagy baloldalon közszereplésre kötelez. A nemzet megköveteli, hogy gazdagabbá, tartalmasabbá tegyék a politikai gondolkodást. A szellemtörténeti irány egyik képviselője, a *Széphalom* szerkesztője, három állandó rovatot nyitott, amelynek kifejező címe: *Eszmetöredékek, Visszhang, Rosta*. Ezekben a rovatokban hónapról-hónapra összeállítja mindazt, ami irodalmi, tudományos vagy művészeti téren történt és elhangzott. Egész idézeteket ad könyvekből, beszédekből, hírlapi cikkekből és aki mindezt átfutja, az láthatja csak igazán, hogy nemzeti katasztrófánk kulturális téren válságot nemcsak nem idézett elő, sőt ellenkezőleg, nagy fellendülés

bíztató előjelei mutatkoznak ott. De azt hiszem, a *Széphalom* szerkesztője komoly zavarba jönne, ha nem szépirodalmi és kritikai, hanem politikai lapot szerkesztené és a megelőző hónap politikai terméséből kellene eszmétörredékeket és visszhangokat összeállítania. Pedig a multakban csodálatosan gazdag volt a magyar politikai gondolkodás. Olvassuk csak el Bethlen Gábor leveleit, Zrinyi Miklós értekezéseit, Széchenyi, Kossuth, Deák, Kemény és a két Tisza beszédeit és írásait s elbámulunk azon, mennyire átszántották gondolkodásukkal a magyar életnek legtöbb mezejét. De újabban éppen a politikai téren bizonyos gondolkodási restség vett erőt az embereken és rengeteg az odavetett, de ki nem elemezett jelszó, amellyel a közönség, különösen a vidék nem tud mit kezdeni.

Ez a politikai tanítása már *Világválságban* című legutolsó kötetében jelent meg (37. l.). Ez a cikkgyűjtemény 1931 elején hagyja el a sajtót. Benne már nem az a nagy optimizmus él, mellyel két év előtti cikkeiben a harmincas évek elébe nézett, hanem új célkitűzéseket keres. Hogy a Trianontól legyöngített magyarság képes lesz-e a most dúló világválságból új életerőre kapva kiemelkedni, és evégből kultúrpolitikai téren milyen eszközökhöz kell nyúlnunk. Ha e világválságban mint egy jobb jövő biztos zálogát és annak öntudatos előkészítése-képen meg akarjuk menteni művelődésünket, akkor azokat a főpilléreket kell megerősítenünk, amelyeken a magyar kultúra nyugszik. Ezek pedig a város és az értelmi közép osztály.

A fejlemények alapokait kutató, mint maga mondotta, oknyomozó kultúrpolitikájának egyik tengelye volt a *decentralizáció* gondolata. Amíg nálunk a falu és az Alföld faluvárosai megmaradnak mai elrettentő elmaradottságaikban s amíg a leszállított kultúrigényű ember is szinte borzadva kénytelen arra gondolni, hogy talán az egész életét ilyen helyeken és ilyen műveltségű emberek közt lesz kénytelen eltölteni, addig a magas kultúra importtermék és melegházi növény lesz Magyarországon.¹⁾ Az új idők azonban nevelési rendszerünkben is új életstílust diktálnak. Ezért törekszik a magyar iskolarendszer gyakorlatias átalakítására. Ezért vezeti be a reálgimnázium típusát, a modern nyelvekkel.

*

A nagy háborút követő világ beálltával a régi diplomácia helyébe új *kultúrdiplomácia* lépett, melynek ő volt a külügyminisztere. Ennek a kultúrdiplomáciának a jegyében keres személyes érintkezést Európa kultuszminisztereivel. Ezért keresi föl a külföldi egyetemeket és tart előadásokat ma a berlini egyetem aulájában,²⁾ holnap az örök városban,³⁾ majd a bécsi tudományos akadémián, aztán a skandináv kultúra fészkeiben, Stockholmban⁴⁾ és Uppsalában, végül a finnugor rokonállamok egyetemi városaiban, Turkuban, Helsinkiben, Tartuban⁵⁾ s a magyarral barátságos lengyel nép varsói tudományos akadémiájában.

E sorok írója előtt most is megelevenedik kultúráról átitatott, nemes alakja, amint államférfiúi sikereinek zenitjén északi útja során az Észk Köztársaság

1) Nagy József, *Gróf Klebelsberg Kunó mint publicista*. Budapest, 1930, 16. l.

2) *Ungarische Kulturpolitik nach dem Kriege*. (Ungarische Bibliothek II. Reihe. 5.) Berlin und Leipzig, 1925, 23 l.

3) *La coopération intellectuelle tra l'Italia e l'Ungheria*. Budapest, 1927, 24 l.

4) *Ungarns weltgeschichtliche Sendung und seine Kultur*. Budapest, 1930, 30 l.

5) *Les fondements de la coopération intellectuelle polono-hongroise*. Budapest, 1930, 27 l.

egyetemi városába, Tartuba érkezik. Mily nemes buzgalommal beszél a háromszáz éves tartui egyetem hófehér aulájában a magyar múlt és jelen örök értékeiről. Mily gyermekes boldogság sugárzik arcáról, amikor átveszi a tartui egyetem díszdoktori oklevelét, az Ész-tudós Társaság tiszteleti tagságának diplomáját és a Tartui Magyar Tudományos Intézet látogatásának emlékére készült kötetét . . .^{o)}

*

Ez az égő temperamentumú, örökké aktiv szellem a mult idők szónokló és ünneplő, civódó és gyászoló hazaszeretete helyett a dolgozó hazaszeretet ideálját hirdette. Nehéz volna itt most fölmérni, hogy a nemzet nagy fiában mit vesztett a tőle bálványozott magyar kultúra. S hogy ennek a keretében is mit vesztett benne Szeged városa és a Ferenc József-tudományegyetem, arra a nagy valóságra majd még csak ezután ébredünk. Hisz a kultúra decentralizálásának célkitűzése mellett a vidéki egyetemek elvesztették benne igazi mentorukat, a szegedi egyetem azonban még ennél is többet . . .

Az alföldi gondolat nagy szerelmesének ihletett tervei alatt sziklaerős gránittalapoztatta szilárdult az Alföld homoktengere. S amikor a szegedi Csonkatoronyból fehér galambsereg rebben a Medicek reneszánszszízlésével megépített olaszos Templomtér árkádjai fölött, a nagy álmodó a székesegyház kriptájában tovább szövögeti álmát Nagy-Szeged, Nagy-Magyarország és népének kultúr nagyságáról.

(Szeged.)

Csekey István.

L'AMANT BLANC.

Egy erdélyi tárgyú francia regény.

A francia regényirodalomban feltűnik időközönként egy-egy regény, melynek cselekménye Magyarországon játszik, vagy legalább teljesen vagy részben magyar szereplői vannak. E regények annak a néha szórványos, néha élénkebb érdeklődésnek tanubizonyságai, melyet Franciaországban hazánk iránt bizonyos politikai vagy hadiesemények néha ki szoktak váltani, mint amilyenek voltak a középkorban a királyi házasságok és kereszties hadjáratok, a XVI—XVII. században a török-magyar küzdelmek, a XIX. században az osztrák-magyar ellentét és a szabadságharc, a legújabb időben pedig a magyarság háborúutáni tragédiája.

Az *Amant blanc* szerzőjének figyelme Magyarországra egészen sajátos módon terelődött. Minthogy ma Franciaországban ismét divatos a szerelmi romantika, Alfred Machard egy olyan regényt akart írni, melynek valami nagy, tiszta, földöntúli, szenvedélyes szerelem a tárgya, a középkori lovagregényekre emlékeztető nemes, önfeláldozó, hűséges, hősies lelkű szereplő-személyekkel. Ilyen Tristan-szerű hősöket a józan, nyárspolgári, demokratikus francia társadalom keretében nem igen lehet elhelyezni, egy ilyen eszményi történethez egy olyan ismeretlen ország nyújtja a megfelelő környezetet, mint amilyen Magyar-

^{o)} Aus den Forschungsarbeiten des Ungarischen Wissenschaftlichen Instituts in Tartu (Dorpat). Herausgegeben von Stephan v. Csekey. Tartu (Dorpat), 1930, 540 l.